

УДК 339.564(477)

О. О. Алімова,
аспірант, Академія митної служби України, м. Дніпропетровськ

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

О. О. Alymova,
the post-graduate student, the Ukrainian Academy of Customs, Dnipropetrovsk.

The export potential of Ukraine: problems and prospects of realization

У статті досліджено основні внутрішні проблеми, а також виділено несприятливі умови зовнішнього середовища, які перешкоджають розвитку експортного потенціалу України та реалізації конкурентних переваг на світовому ринку. Наголошено на необхідності формування цілісної системи заходів державного стимулювання експорту, а також висвітлено основні завдання, які стоять перед органами державного управління в контексті підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики країни. Наведено конкретні заходи, які сприятимуть удосконаленню фінансового сприяння експорту та важелів податкового регулювання, прискоренню переходу до високотехнологічного виробництва, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках, а також поліпшенню інформаційного забезпечення зовнішньоторговельної діяльності. З метою реалізації цих заходів запропоновано цільову Програму розвитку експортного потенціалу України, обґрунтовано доцільність та ефективність її впровадження.

The main internal problems and the adverse conditions of the external environment, which create barriers in the way of the Ukrainian export potential development and the competitive advantages realization on the world market, are defined. The necessity of forming of the state integral system of export promotion is underlined; the main tasks met by the bodies of state administration in the context of growth of the external trade efficiency are also defined. The integral government The specific measures that will favour improvement of the financial assistance to export and tax regulation instruments, speeding-up transition to the high-technology production, growth of the national products competitiveness on the external markets and improvement of the external trade informational support are proposed. For the purpose of realization of these measures Program of development of the Ukrainian export potential is proposed, the expediency and efficiency of its implementation are proven.

Ключові слова: експортний потенціал, зовнішня торгівля, європейська інтеграція, експортоорієнтоване виробництво, конкурентоспроможність, стандартизація продукції, державні управлінські заходи.

Keywords: export potential, external trade, European integration, oriented to export production, competitiveness, standardization of products, state administrative measures.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Очевидним є те, що в сучасних умовах, коли закріпилася тенденція існування від'ємного зовнішньоторговельного сальдо України, обсяги якого є загрозливими, і коли зовнішнім ринкам притаманна жорстка конкуренція виробників продукції, головним завданням органів державного управління має стати удосконалення та розвиток експортного потенціалу України. Тим паче, що реалізація європейського інтеграційного вектору зовнішньоекономічної та зовнішньоторговельної політики України зокрема вимагає нових підходів та цілісної стратегічної програми якісного удосконалення як товарної, так і географічної структури експорту, а також державних заходів його підтримки і стимулювання. Тому актуальним завданням залишається визначення основних напрямків та конкретних перспективних заходів у сфері сприяння ефективній реалізації експортного потенціалу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Актуальним проблемам, які перешкоджають розвитку українського експорту, а також можливим шляхам їх вирішення приділяють увагу такі вчені: В. Мовчан, Т. Мельник, Л. Івашова, А. Мазаракі, Л. Кутідзе, Ю. Верланов, Н. Осадча, О. Шкільний, І. Орлик, Н. Резнікова та ін. Але з огляду на те, що проблема удосконалення експортного потенціалу України залишається відкритою, додаткового вивчення та аналізу потребують сучасні умови розвитку українського експорту, існуючі проблеми та перешкоди на шляху завоювання міцних позицій на світовому ринку з метою пошуку оптимальних державних управлінських рішень та шляхів подолання цих перешкод в контексті формування потужного та конкурентоспроможного експортного сектору економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження проблем у сфері реалізації експортного потенціалу України, визначення стратегічних напрямів його розвитку та практичних заходів удосконалення, враховуючи сучасні реалії економічного і соціального розвитку України та євроінтеграційний вектор її зовнішньоторговельної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Значний вплив на український експорт справляє комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників. Серед внутрішніх, які мають гострий проблемний характер, можна виділити наступні:

- недосконалість норм українського законодавства у сфері управління здійсненням і розвитком експортної діяльності, порівняно з нормами, що прийняті у міжнародній практиці;
- низька конкурентоспроможність вітчизняної промислової продукції;
- важкий фінансовий стан більшості підприємств обробної промисловості і конверсійних виробництв [1, с. 63], що робить практично неможливим інвестування у перспективні, орієнтовані на експорт проекти за рахунок внутрішніх ресурсів;
- штучне стримування курсу гривні в рамках "валютного коридору" змушує використовувати курсового фактору з метою просування експорту;
- недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції на фоні значного посилення вимог до споживчих і екологічних характеристик, а також до безпеки продукції, яка реалізується на ринках промислово розвинених країн;
- випереджаюче зростання цін на продукцію та послуги природних монополій у порівнянні зі збільшенням цін на вироби обробної промисловості та продукцію агропромислового комплексу [2, с. 55];
- недостатність спеціальних знань і досвіду роботи у сфері експорту у більшості українських підприємств, а також недостатня координаність їх діяльності

на зовнішніх ринках.

Вищезазначені внутрішні чинники значно стримують розвиток експортоорієнтованих галузей, але також вагомим є негативний вплив зовнішніх чинників, серед яких можна виділити посилення міжнародної конкуренції протягом останнього десятиліття; стрімке підвищення вимог споживачів до якості продукції, зумовлене впровадженням у виробництво інноваційних технологій; використання країнами більш витончених форм протекціонізму, а також політичної підтримки розвиненими країнами своїх експортерів; збереження елементів дискримінації українських експортерів за кордоном; низький світовий рейтинг надійності України для кредитів та інвестицій [3, с. 136], що ускладнює використання іноземних фінансових ресурсів для розвитку експортного потенціалу країни; низька ефективність політики України в напрямі міжнародної економічної інтеграції.

Враховуючи внутрішні і зовнішні чинники, які визначають сучасний стан і перспективи розвитку українського експорту, а також те, що питання державної підтримки експортоорієнтованих виробників залишається невирішеним на багатьох рівнях, назріла необхідність невідкладних кроків щодо формування цільової системи заходів державного стимулювання та вдосконалення експорту, тим паче що на сьогодні в Україні не існує окремої офіційно затвердженої стратегічної програми сприяння експорту. Так, у 2010 р. на громадське обговорення було винесено проект "Національної стратегії розвитку експорту України", підготовлений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, але, на жаль, ця стратегія так і не була затверджена [4, с. 7].

У комплексі економічних заходів щодо стимулювання зовнішньої торгівлі України найбільш ефективним засобом є фінансове сприяння держави вітчизняним експортерам, в тому числі із залученням коштів державного бюджету, яке передбачає використання механізмів кредитування експорту, страхування експортних кредитів, надання державних гарантій [5, с. 44]. При цьому, заходи щодо стимулювання експорту за рахунок коштів держбюджету повинні відповідати нормам і вимогам СОТ, що визначають прийнятій в світовій практиці порядок надання державної підтримки експорту.

Враховуючи сучасний стан української економіки і актуальність проблем розвитку зовнішньоторговельного потенціалу країни, а також те, що недосконалість існуючої фінансової підтримки експортерів, зокрема низька дієздатність систем державного експортного кредитування і страхування є одними з основних причин формування негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу, доміантними завданнями в галузі фінансового сприяння експорту мають стати наступні:

- удосконалення нормативно-правової бази, яка має чітко затвердити головні напрями підтримки національних виробників;
- фінансування програм розвитку пріоритетних проектів розвитку стратегічних експортоорієнтованих підприємств;
- надання кредитно-страхової підтримки та податкових пільг підприємствам-виробникам високотехнологічної та інноваційної продукції, яка експортується;
- надання державою гарантійних зобов'язань щодо кредитних ресурсів, які залучаються уповноваженими банками для забезпечення обіговими коштами виробництв і організацій, орієнтованих на експорт своєї продукції;
- страхування експортних кредитів від комерційних та політичних ризиків для забезпечення захисту експортерів;
- надання зв'язаних кредитів країнам-імпортерам вітчизняної продукції (як це практикують у своїй діяльності ексїмбанки Німеччини, Японії та інших країн [6, с. 280]).

- створення національної лїзингової компанії, яка б забезпечувала сприятливі умови для закупівель іноземними замовниками високотехнологічних українських товарів [7]. Це могло б стати одним із напрямів реалізації програм з фінансування потенційних покупок вітчизняної продукції;

- впровадження системи добровільного страхування експортних кредитів на випадок неплатоспроможності покупця через форс-мажорні обставини, зростання втрат від коливань валютного курсу, відмови іноземного покупця від продукції тощо.

З метою стимулювання експорту в Україні у 2012 р. Верховна Рада запропонувала законопроект "Про державну фінансову підтримку експортної діяльності" [8], яким передбачалося створення спеціалізованої державної фінансової структури, яка би доповнювала діяльність Укресїмбанку та інших приватних банків. Але на законопроект було накладено вето. Головними його недоліками були неврегульованість механізму діяльності суб'єктів, що отримують фінансову підтримку, відсутність чітких критеріїв відбору контрактів та суб'єктів господарювання, страхування, перестрахування ризиків та гарантування виконання зобов'язань яких здійснюється державною фінансовою структурою. Крім цього, виявилось, що напрями діяльності цієї установи багато в чому дублюватимуть діяльність Укресїмбанку, яка є досить успішною.

Також необхідно зазначити, що на сьогодні українські підприємства майже не користуються послугами інструментів торговельного фінансування, які пропонуються на ринку українськими банками. Це пов'язано, в першу чергу, з вартістю торговельного фінансування, яка значно вища в Україні, ніж в багатьох країнах-торговельних партнерах, і підтверджується результатами опитування, проведеного Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій. Воно показало, що бізнесу вигідніше отримати торговельне фінансування непрямо, тобто завдяки закордонним партнерам, аніж звертатися до українських банків. За оцінками учасників ринку, лише близько 2% торговельного потоку в Україні покрито інструментами торговельного фінансування [4, с. 31]. Отже, доки в Україні вартість банківських послуг залишається високою, створення окремої спеціалізованої структури з кредитування експорту на сьогодні недоцільним.

Також одним із найважливіших напрямів підтримки експорту, особливо товарів з високим ступенем обробки, є використання важелів податкового регулювання. У процесі вдосконалення діючої податкової системи України в напрямку підсилення її стимулюючого впливу на вітчизняних виробників доцільно вивчити та апробувати можливі форми податкового заохочення експортерів для внесення відповідних коректив у існуючі законодавчі акти, в тому числі:

- відміна ПДВ на вироби, що виготовляються з ліцензіями як для зовнішнього, так і внутрішнього ринку. Без цього, як правило, ліцензійна продукція машинобудування не стане конкурентоспроможною (в порівнянні з витратами виробництва у ліцензіара українське підприємство-ліцензіат несе додаткові витрати по сплаті ПДВ та мита на імпортні комплектуючі [9, с. 218]);
- розробка комплексу заходів щодо зниження непрямого оподаткування експорту послуг і приведення механізму його регулювання у відповідність із вимогами СОТ;
- звільнення експортерів від сплати податку на рекламу експортних товарів;
- зниження розмірів державного мита при розгляданні в арбітражних судах позовів, пов'язаних з виробництвом та наступним експортом товарів і послуг.

Крім цього, доцільно дослідити можливості стимулювання використання промислового устаткування для виробництва експортної продукції шляхом зниження ставки податку на майно чи за допомогою його часткової компенсації через зменшення інших обов'язкових платежів.

Як нами вже зазначалося, важливим є спрямування управлінських дій держави на збільшення високотехнологічних товарів у структурі українського експорту. Одним з найефективніших механізмів прискорення переходу до високотехнологічних виробництв може стати запровадження кластеризації економіки в Україні, тобто виділення певних територій розвитку високотехнологічного виробництва – кластерів. Вважаємо, що кластеризація надає поштовх виробничо-територіальному і соціально-економічному аспектам розвитку регіонів на основі використання всіх внутрішніх можливостей. Адже кластери є більш ефективними в порівнянні з окремими підприємствами, навіть такими, які мають значний виробничо-технічний потенціал [10, с. 98]. Інфраструктура кластерів має складатися із промислових підприємств, науково-дослідних компаній та суміжних інформаційно-дорадчих організацій, які мають працювати в одній галузі економіки та розташовуватися в одному регіоні. Ефективність кластеризації економіки має підтвердження в європейському досвіді. Так, динамічні кластерні програми діють як у сфері новітніх технологій, так і у сфері традиційних галузей виробництва в Німеччині, Італії, Іспанії, Великобританії, Данії [11, с. 101]. Тому вважаємо, що кластеризація економіки повинна запроваджуватися і в Україні, адже вона сприяє більш ефективному використанню природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечує сталий соціально-економічний розвиток країни. При цьому основним методом формування регіональних кластерних структур повинно бути не спонтанне їх виникнення, а чітка та взаємоузгоджена керуваність цим процесом з боку центральних та регіональних органів державного управління.

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках також повинно бути одним із пріоритетних завдань Програми розвитку експортного потенціалу України. В цьому аспекті великого значення набуває організація в країні ефективної системи сертифікації експортної продукції. Наприклад, як варіант, можна рекомендувати створення в країні державної інспекції з якості експортних товарів. Ця установа змогла б не тільки служити бар'єром на шляху проникнення недоброякісної продукції на зовнішні ринки, але і сприяла б випуску конкурентоспроможної продукції з урахуванням сучасних вимог іноземних споживачів до її якості. Також важливим аспектом є участь України в роботі міжнародних та регіональних організацій із сертифікації з метою взаємного визнання результатів іспитів експортованої продукції.

Проблема розвитку та реалізації експортного потенціалу України вимагає також докорінного поліпшення інформаційного забезпечення зовнішньоторговельної діяльності. Першочерговим завданням в цьому напрямку є створення системи зовнішньоторговельної інформації. Для ефективного функціонування даної системи буде потрібно сформувати розгалужену мережу інформаційно-консультативних служб, які змогли б забезпечити оперативне надання зовнішньоторговельної інформації у зручній для клієнта формі. Серед найбільш актуальних і перспективних проектів в галузі інформаційного забезпечення експорту можна виділити наступні:

- створення українського інформаційно-консалтингового центру сприяння експорту, в якому концентрувалася б повна база даних українських підприємств та їх торговельних партнерів з питань комерційних заявок і пропозицій, нормативно-правових та законодавчих актів з метою надання послуг суб'єктам

господарської діяльності в сфері експорту, і який також здійснював би моніторинг здійснення експортно-імпортних операцій;

- створення Українського інформаційного центру СОТ щодо стандартизації, сертифікації і технічних бар'єрів у торгівлі, який сприяв би поінформованості національних експортерів щодо стандартів і технічних вимог до традиційних та потенційно нових українських експортних товарів [12, с. 32];

- створення і розвиток системи інформатизації щодо сучасних досягнень української та закордонної науки і техніки, передового виробничого і підприємницького досвіду з використанням можливостей науково-дослідних центрів та українських закордонних установ.

Питаннями надання інформаційно-консультаційних послуг експортерам в Україні займаються кілька установ. По-перше, це Міністерство економічного розвитку і торгівлі, яке надає інформаційні послуги в рамках своєї відповідальності на веб-сайті www.me.gov.ua, але інформації цього сайту не достатньо, щоб відповісти на практичні питання експортерів. По-друге, діє інтернет-портал "Комплексна система інформаційно-консультаційної підтримки та розвитку експорту" – www.ukrexport.gov.ua, який в режимі он-лайн інформує зовнішні ринки щодо українських товарів та послуг. Портал є відкритим та безкоштовним, що дозволяє обмінюватись інформацією та знаходити закордонних партнерів не лише великим компаніям, але й представникам малого та середнього бізнесу. До недоліків цього порталу можна віднести те, що важлива інформація, яка міститься на ньому, буває застаріла, складно знаходиться, а певні необхідні дані зовсім відсутні. Наприклад, у листопаді 2012 р. на сторінці сайту щодо міжнародних бізнес-подій була відсутня інформація про заходи, заплановані на грудень 2012 р. та січень 2013 р., хоча була наявна інформація про виставкову програму підтримки експорту в 2013 р. [13]. Крім цього, інформація про законодавче регулювання також з'являється із суттєвим відставанням. Тому даний інтернет-портал потребує дій щодо підвищення його якості, а саме актуального та своєчасного інформаційного наповнення.

Представництво України в міжнародних організаціях, зокрема в СОТ, також потребує удосконалення. На сьогоднішній день діє Постійне представництво України при ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві, яке підпорядковане Міністерству закордонних справ України. Фактично у складі Представництва є лише один економіст, який професійно займається питаннями роботи України як члена СОТ [4, с. 34]. Отже, сьогоднішнє представництво України у СОТ є недостатнім, що відображається на ефективності захисту її інтересів з огляду на членство у СОТ. Тому необхідно залучити до роботи у Представництві більшу кількість висококваліфікованих спеціалістів, які б відповідали за такі основні напрямки, як: доступ до ринку, технічні бар'єри в торгівлі, санітарні і фіто-санітарні заходи, торговельні питання в сфері захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Таким чином, за умов відсутності офіційно затвердженої стратегічної програми сприяння експорту, та з метою реалізації запропонованого комплексу заходів щодо вдосконалення експортного потенціалу України кінце необхідно розробити єдину цільову Програму розвитку експортного потенціалу України (далі – Програма) запровадження якої сприятиме узагальненню і систематизації пріоритетних завдань у сфері державної підтримки експортоорієнтованих галузей.

Стратегічною метою даної Програми має стати підвищення ефективності і масштабів експортної діяльності країни на основі розширення асортименту і поліпшення якості продукції, удосконалення товарної і географічної структури експорту, використання прогресивних форм міжнародного торговельно-економічного співробітництва, а тактичною метою – нарощування експорту на традиційних українських ринках для скорішого відродження вітчизняного виробництва і подальшої перебудови національної економіки.

Головним завданням Програми має бути формування в країні сприятливих економічних, організаційних, правових та інших умов для розвитку експортного потенціалу і підвищення ефективності його використання, а також створення механізмів надання державної фінансової, податкової, інформаційно-консультаційної, маркетингової, дипломатичної та інших видів допомоги вітчизняним експортерам.

Вважаємо, що основні розділи запропонованої Програми мають бути наступними:

- Розділ 1. Фінансове сприяння і кредитна підтримка експорту.
- Розділ 2. Податкове заохочення експорту.
- Розділ 3. Підтримка розвитку високотехнологічного виробництва.
- Розділ 4. Ефективна система стандартизації експортної продукції.
- Розділ 5. Інформаційне забезпечення зовнішньоторгівельної діяльності.
- Розділ 6. Торговельні представництва України за кордоном.
- Розділ 7. Сприяння доступу українських експортерів до міжнародних ринків.

Таким чином, формування ефективного механізму розвитку і реалізації експортного потенціалу України потребує вирішення органами державного управління перспективних завдань, а саме:

1. Забезпечення макроекономічної стабільності та умов для розвитку підприємництва, залучення іноземних інвестицій в Україну.
2. Забезпечення функціонування механізмів кредитування і страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів.
3. Погодження заходів, що приймаються у сфері зовнішньоекономічної діяльності, з цілями і задачами Програми реалізації експортного потенціалу України, а при потребі – проведення експертизи проектів законів та інших нормативних актів, виходячи з їх впливу на розвиток вітчизняного експортного потенціалу.
4. Широке залучення українських ділових кіл до проведення спеціальних заходів щодо стимулювання експорту.
5. Створення системи зовнішньоторгівельної інформації та інформаційно-консультаційних служб, які включали б їх регіональні і закордонні представництва.
6. Організація оперативної роботи державних органів щодо активного просування української експортної продукції на зовнішні ринки та захист вітчизняних експортерів за кордоном.

Реалізація цих завдань вимагатиме щорічних бюджетних асигнувань, об'єми яких доцільно визначати, виходячи з існуючої світової практики, відкоригувавши їх з урахуванням сучасного стану української економіки і сформованої структури українського експорту.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Виходячи із вищевикладеного, зазначимо, що держава має спрямовувати значні зусилля на подолання проблем, які існують у сфері розвитку експортного потенціалу. Тому з метою вирішення цих проблем та реалізації перспективних державних управлінських заходів пропонується розробити цільову Програму розвитку експортного потенціалу України.

Реалізація цієї Програми дозволить створити сприятливі умови для динамічного розвитку експорту на основі прогресивної зміни спеціалізації та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, підвищити якість української продукції і закріпити присутність національних експортерів на традиційних ринках збуту продукції та сприяти виходу на нові зовнішні ринки, а також забезпечити процес інтеграції України у європейську та світову економічні спільноти. Зазначені у статті проблеми мають дискусійний характер, що обумовлює необхідність здійснення подальших наукових пошуків у даному напрямку.

Література:

1. Управління експортним потенціалом України: монографія / А.А. Мазаракі [та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2007. – 210 с.
2. Верланов Ю.Ю. Передумови формування зовнішньоторгівельної політики країни в контексті економічної безпеки / Ю.Ю. Верланов, А.А. Васильєв // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. – 2009. – Т. 64. – Вип. 51. – С. 53 – 59.
3. Осадча Н.В. Системне уявлення щодо регуляторного митного режиму в умовах глобалізації зовнішньоекономічної діяльності / Н.В. Осадча // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 1. – С. 134 – 145.
4. Мовчан В. Політика сприяння експорту в Україні після адміністративної реформи / В. Мовчан. – К.: ПРООН, 2012. – 43 с.
5. Школьніий О.О. Стимулювання виходу українських підприємств на зовнішні ринки / О.О. Школьніий // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 1. – С. 42 – 46.
6. Навроцька Н.А. Конкурентоспроможність української економіки в умовах глобалізації / Н.А. Навроцька // Вісник Донецького національного університету. Серія "Економіка і право". – Вип. 2, Т. 1. – 2010. – С. 278 – 285.
7. Щодо першочергових заходів зовнішньоторгівельної політики в контексті структурних трансформацій зовнішньої торгівлі України після вступу до СОТ. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/622/>.
8. Проект закону "Про державну фінансову підтримку експортної діяльності" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KF78D000.html
9. Орлик І.О. Проблеми та пріоритети розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств торгівлі України / І.О. Орлик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.2. – С. 216 – 221.
10. Кизим Н.А. Концентрація економіки і конкурентоспроможність стран мира / Н.А. Кизим, В.М. Горбатов. – Х. : ИД «Инжэк», 2005. – 216 с.
11. Кутідзе Л.С. Експортний потенціал регіону: сутність, діагностика, механізми реалізації: Монографія / Л.С. Кутідзе. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 318 с.

12. Резникова Н. Экспортные проблемы украинской экономики / Н. Резникова // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2008. – № 12. – С. 30–33.

13. Интернет-портал “Комплексна система інформаційно-консультаційної підтримки та розвитку експорту”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_obm/.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"